

ÉSZJOG ÉS JOGPHILOSOPHIA.

Szokatlanul nagy és merész igényekkel lép fel az a könyv, mely *Pikler Gyulától*, a budapesti egyetemen a jogbölcselet nyilvános rendkívüli tanáráról legujabban megjelent.¹ Fiatal embertől nem lehet rossz néven venni a radikális hangot, még akkor sem, ha az tülerős; a nyugodt vizsgálódás, mely tudja, hogy a tudományban alig vannak korszakos fölfedezések, melyeket évek hosszú sora ne érlelt és készített volna lépésről lépésre elő, jóakarattal fog napirendre térni azok felett a túlzások felett, melyekre a fiatal szerzőt tudományos heve ragadja, s kiszolgáltatja neki az elismerést, hogy nem éppen helyesen kitűzött feladatát sok bátorsággal s helylyel-közzel az újabb tudományos mozgalmak és tanok eredményeinek helyes felismerésével s összegezésével oldja meg; de ezen túl aztán kénytelen lesz jogosult kételylyel fogadni azokat a resultatumokat, melyeket szerző a jogbölcselet jövő feladatára s egész methodikájára nézve tételeiből levezet, s nem irigyli azt a merészséget, melylyel felbátorítva érzi magát a jog- és állambölcselet egész multjából tabula rasat csinálni.

Pikler munkája a jogbölcseleti propaedeutika egy neme akar lenni; csakhogy az a fatális, hogy elméletének,

¹ Bevezető a jogbölcseletbe. Irta Pikler Gyula, a budapesti egyetemen a jogbölcselet nyilvános rendkívüli tanára. Kiadja az Athenaeum-részvénytársulat. 1892. Ára 1 frt 80 kr.

mely mellesleg megjegyezve, sem nem új, sem nem «philosophia», hanem a Herbert Spencer-féle evolutionistikus tanak halvány utánzata, tudományos igazolását épp az döntené el, ha megkísérlené alkalmazásukat azokon az alapfogalmakon, melyek a jog mai tudományos rendszerének bázisát és elfogadott kiinduló pontjait képezik. E nélkül épp az organikus élet hiányát érezzük fejtegetéseiben s a tudományos praemissákból kivont következtetések beillesztését nélkülözzük abba a rendszerbe, mely támogatni volna hivatva jogbölcsészeti irányának a jelen munkában csak megkísérlett megokolását.

Munkája megírására szerzőt — mint előszavában maga hangsúlyozza — az az áramlat készítette, mely a jog- és államtudományi szakoktatás oly reformálását tűzte ki célul, hogy az elméleti szakok és különösen a jogbölcsészeti és politikai tanulmányok tanítása megszoríttassék. Szerző abból a föltevésből indul ki, hogy ez áramlat specialis oka az, hogy a jogbölcsészeti tudományt mai állapotában a legtöbb ember nem ismeri. «Rövid idővel ezelőtt ugyanis — írja Pikler — a jogbölcsészet még természetjog vagy észjog volt, mely a létezett, létező és a jövőben fejlődni készülő jogok sokféleségével szemben az egyetlen igaz jogot akarta megállapítani.» «Már pedig — folytatja a szerző — a jogbölcsészet a legújabb időben nagy átalakuláson ment keresztül, a mely tárgyát egészen megváltoztatta.» «Ez új tudomány a jogi élet fölött uralkodó törvényeket keresi (a törvény szó természettudományi értelmében) és a sociológiának képezi részét.»

Már most Pikler szerint a jogbölcsészet ellenesei e tudományszak azon átalakulásáról, mely hazánkban épp úgy, mint az egész világon végbement, rendszerint nem bírnak sejtelemmel; ők abban a téves (?) hitben vannak, hogy a jogról való bölcselkedés ma ugyanolyan, a milyen a böl-

cseleti és történeti iskola közötti harcok korában volt. Ezért mondják, hogy a jogbölcselet nem tudomány, hanem egyéni nézet arról, hogy mi a jogos; pedig *«a mai jogbölcselet a jognak tulajdonképeni tudománya, ugyanolyan értelemben, mint a természettudomány a többi természetnek.»*

Körülbelől körvonalozva van ezekben az az álláspont, melyet a fiatal szerző a jogbölcészeti theoriák uralkodó áramlatai közepette elfoglalt. Nem akarunk igazságtalanok lenni, de ki csodálkoznék azon, ha az előrebocsátottak után önkénytelenül is elénkbe tolul a kérdés: vajjon a tudományos felfogás tisztaságát nem zavarja-e, az objectiv vizsgálódás részrehajlatlanságát nem billenti-e félre az a mellékes körülmény éppen, a melyre Pikler előszavában oly nagy súlyt helyez, hogy neki most egy népszerűtlen tudományt kell a népszerűség zománczával megvédelmezni; ki kell mutatnia azt, hogy a mai jogbölcselet szakít az észjog és természetjog discreditált irányaival s engedményeket készíteni az exact szellemnek, mely a tudományos opportunismus lazaságát csempészi be az állam és jog ugynevezett új elveit hirdető kathedrákba, mert hiszen kétségtelen, hogy egy tudomány igazságainak mértéke nem ugyanaz a mérték, mely annak több-kevesebb népszerűségét meghatározza a tömeg és a laikusok szemében.

A munka öt részre oszlik. Az első fejezetben Pikler a jogi tudományok különböző neveit állapítja meg, melyek szerinte a következők: a jogtörténet, az összehasonlító jogtudomány, a jogászat (ez alatt Pikler a jurisprudentiát érti, de a fogalom szemmel láthatólag nagyon ingatag), a természetjog vagy észjog s a jogbölcselet.

Vitatni lehetne, mennyiben van helye e merőben esetleges, külső felosztásnak Pikler könyvében. Az olvasó látja belőle, hogy e felosztás sem nem történeti, sem nem logikai.

Ha valaki bevezetést ír a jogbölcseletbe, attól a jogi disciplinának elágazásainak kissé synthetikusabb levezetését várjuk azok szerint az alapisirányok szerint, a melyekben a jog eredeti eszméje a gondolkozó ész körében létezésének különböző momentumai, logikai kibontakozásának egyes fázisai szerint jelentkeznek. Ez pedig nem lehetséges, mielőtt a jog elemi meghatározását s tüzetes tárgyalását előre nem bocsátja a szerző.

Még kevésbé fogadható el ebben az osztályozásban, hogy szerző egy kalap alá vonja az észjogot és a természetjogot s mindkettőt kiemeli tulajdonképeni helyök, a jogbölcselet köréből. Pikler tehát nem látszik ismerni a bölcseleti eszmék fejlődésében azt a jelentős fordulatot, mely Kant föllépésével a mult századi rationalisták természetjogi fictióit a kritikai ész objectiv megvilágításába helyezte s ekkép a Fichte által e néven először nevezett tulajdonképeni *észjogi* irányzatot a régi dogmatikus természetjoggal *szemben* és annak éles elhatárolásával megteremtette volt. De további sorban bármi lett volna is gyakorlati értékük azoknak a principiumoknak, melyeket a Pikler által rettenetesen lenézett ész- és természetjogi deductiók magukkal vontak, azok bizonyosan sokkal több joggal igényelhetnek maguknak a tiszta philosophiai tanulmányok sorában helyet, mint az, a mit szerző helyettök jogbölcseletté akar emelni: az állam- és jog intézményeinek physiologiai fejlődéstanát, pragmatikus természetrajzát.

Reclamálnunk kell tehát szerzővel szemben a tiszta philosophálás azon jogát, hogy abstract reflexiói körébe a jogélet jelenségeit s azok egytetemes törvényeit is belevonja. És pedig tennünk kell ezt a nélkül, hogy érinteni akarnók ezzel a Sumner Maine, Lubbock s főleg Herbert Spencer által képviselt positiv vagy természettudományi módszernek a maga vizsgálódási körében elért, kétségenkívül hasznos

tanulságait. De valamint a természettudomány inductiv módszere nem foszthatta meg a gondolkodás legmagasabb feladatai körében elfoglalt helyétől a természetnek, mint az isteni gondolat megvalósulásának bölcséleti problémáját, úgy a társadalom intézményeinek physiologiai bonczolása, azoknak külső fejlődéstana, egyszóval a modern sociologia sem teheti feleslegessé az értelem fölemelkedését azokhoz a végokokhoz, melyek a tények látható sorozatán túl azok létezésének miértjére, állandó és örök elveire mutatnak vissza. A jogbölcsélet ugyanis — és ezt feledik legtöbbször a tapasztalati jogtudomány hívei — csak eredményeiben nyúlik át a tétéles jogtan mezejére, ellenben tartalma és alapelvei szerint lényegesen philosophiai disciplina, melynek ismerettani kútforrásai a gondolkodás és megismerés legmagasabb régióiból veszik eredetöket.

A tudományos elvtelenség, a tudományos nihilismus ridegebben proclamálva alig is hangzott még el, mint azokban a glossákban, melyekkel Pikler a jogbölcsélet ezen «korszerű» programját bevezeti. Ő a tudomány és az igaz philosophia meghamisítása árán — így ír egy helytt — «a mily áron Kant, Rousseau, Spencer és mások jutottak az erkölcstanítók szószékére», arra jutni nem akar. Tagadja azt, hogy minden jogi vitakérdésben egy egyedül igaz, jogos döntést tudományosan megállapítani lehetséges volna. Tagadja ezt különösen azon eltérések tekintetében, melyek különböző emberek között a végső célok és az egymással ellentétes igények megítélése tekintetében fenforognak. Tagadja, hogy azon nagy harcokban, a melyeket különböző jogfölfogások egymással vivnak, tudományosan döntení lehetne, hogy például tudományosan be lehetne bizonyítani, hogy a patriotikus és a kosmopolitikus, az uralmi vagy a békeeszmény közül egyik a jogos, a másik a jogtalan. Tagadja azt, mintha be lehetne bizonyítani, hogy jogos, hogy némely emberek

boldogok legyenek, mások szenvedjenek, némelyeknek több boldogság jusson, mint másoknak, vagy hogy minden embernek egyforma joga van a boldogságra. Ily eszményeket — úgymond szerző — át lehet érezni, lehet értők küzdeni, de egyedüli jogosultságukat az ellenkező eszményekkel szemben hebizonyítani nem lehet. Szerző tehát arra igyekezett, hogy könyve ne legyen se liberális, se szocialisztikus, se patriotikus, se kosmopolitikus, sem aristokratikus, sem demokratikus — a mint hogy véleménye szerint a jogbölcselet nem lehet sem az egyik, sem a másik — és hogy belőle ki ne tűnjék, hogy ő egyénileg mily törekvésekkel bír. Sőt a jogérzet erejét bizonyító példáit is «töbhnnyire úgy választotta, hogy erkölcsi és jogi hitvallását elrejtsek».

Pedig ennyi tagadás után, a mennyit szerző egy lélekzetre elmond, az ember joggal kíváncsi lehetett volna rá, mik végre azok az eszmények, melyeket a szerző, ha nézeteit gondosan el nem rejtené, magáénak vallana, s pozitív meggyőződéseiként hirdetne. Föltéve természetesen, ha tudományos meggyőzésekéről egyáltalán lehetne szó egy oly világnézetben, melyben minden relativ s melyből eleve ki vannak zárva az ember örök eszményei, törekvéseinek erkölcsi megítélése. Milyen sivár látkör az, melyet ez a jog-philosophia nyit a társadalmi eszmék történetében, a melyekhez nem talál mértéket az ember magasabb rendeltetésében, jobbulásában és tökéletesedésében. Pikler előtt a történelem minden visszaélése jogilag is igazolva áll azon egyszerű oknál fogva, mert természetes igazolását megtalálta a kor uralkodó eszméiben, az ember természeti körülményeiben — a rabszolgaság Rómában — a gyermekkitevés Khinában stb.

A benső ellenmondás, melyet egy ily tan rejteget magában, egészen nyilvánvaló. Szerző maga mondja, hogy tud hevülni eszményekért, képes átérezni azokat, és még sem

hisz bennök, sőt szándékosan elleplezi azokat, hogy a tudományos indifferentismus affectált látszatát megóvja. Kérdeni lehetne, vajjon mily forrásból ered lelkesedése, ha annak rugóját nem egy eszme képezi, melyet ítélete jónak, nemesnek, valónak ismer el? De minek! Szerző bizonyára az első és egyetlen, a ki azért ír tudományos művet, hogy abban rendszeresen megtagadja azon doctrinák reális értékét, melyeket subjective elfogadni kénytelen. Eddig azt hittük, hogy az, a ki tudományt terjeszt és művelődést közvetít, az igazság és meggyőződés vértjével övezve lép közönsége elé; azt hittük, ez kölcsönzi neki az erkölcsi nimbuszt, mely a korra, melyben él, hatást gyakorolni hívja el. A természet elfogulatlan buvára minél mélyebben hatol bele a jelenségek rejtett erőinek vizsgálatába, annál csodásabban látja kibontakozni szemei előtt a létezés magasztos harmóniáját. A történet-tudóst szigorú tárgyilagossága nem gátolja abban, hogy az emberiség történetében a polgárosulás és haladás nagy eszményeinek fokozatos megvalósulását lássa, habár az eszmények az adott viszonyokhoz képest látszólag nagyon eltérők, sőt homlokegyenest ellenkezők lehetnek. Mert szerintünk az organismusok semmi fejlődése sem nélkülözheti a cél gondolatát. Ott, a hol ok és okozat függ össze egymásnak benső föltételezettségében, ott a cél, mint e viszony harmadik resultánsa logikai szükségképeniséggel foly, ugyanabból az eszmekepcsolatból, mely az ok és okozat fogalmi egységét a gondolkodásban létrehozza. A cél fogalmát a fejlődés tényeinek valamely logikai sorozatából kiküszöbölni annyi, mint magát az észszerűséget tagadni, épen úgy, a mint a gondolkozó ész előtt is ép a phaenomenalis élet relativ viszonyai kell, hogy szükségkép az absolut felismerésére vezessenek, mint a viszonylagos jelenségek közös mértékére. Azt mondani, hogy meggyőződésünkkel más meggyőzések állnak szemben, melyeknek *eshetőleges* igazságát a mieinkkel szemben

eleve el kell ismernünk, helyes és jogosult. De azt állítani, hogy minden meggyőződés egymás mellett és ugyanegyidejűleg is egyaránt jogosult s hogy minden eszmény egyformán igaz, ez a tudományos opportunismus legveszedelmesebb elmélete.

De kétszeresen veszedelmes irányzat a jog- és államelmélet terén, mert a hatalom és érdek souverainitását proklamálja az ész és igazság felett s mert a jogszolgáltatás erkölcsi alapjait bontja meg, midőn a kétes jogigények elméleti eldönthetlenségét mondja ki. S hiába vigasztalja magát azzal Pikler, hogy ő, ellentétben a régi iskolákkal, nem tartja feladatának egy ideális államot rajzolni, azért a kritika ki fogja vonni tanításaiból azt az állameszményt, mely végkövetkeztetéseinek megfelel s ez a «bellum omnium contra omnes» eszménye, a megtestesült anarchia.

Mert miben áll Pikler nézete a természetjog tulajdonképeni alapkérdéséről? A természetjog, úgymond, azon meggyőződésből indul ki, hogy lehet egy «egyedül igaz jogot» kigondolni, a mely minden tételes jognak mértéke és a melyet minden államnak folytonosan változatlanul fön kellene tartania. Pikler elismeri, hogy minden embernek van jogérzete, de tagadja, hogy egyenlő jogérzete volna. Utazók leírásai és a történelem meggyőznek bennünket arról, hogy különböző társadalmak átlagos jogérzéke nagyon különbözően nyilatkozik ugyanazon tárgyakra nézve. A természetjogász már most a jogi meggyőzések ezen tarka sokféleségének közepette azt hirdeti, hogy minden egyes kérdésre nézve *egy* bizonyos jogi meggyőződés, t. i. az övé az egyedül helyes. Pikler pedig ezzel szemben azt tanítja, hogy a jogosnak, az igazságosnak csak egy mértéke van s ez az egyéni jogérzet, de azt, hogy különböző jogérzetek közül melyik felel meg az abszolút, az eszményi, az universalis jognak, tudományosan bebizonyítani nem lehet.

Szükséges-e rámutatni, milyen semmitmondó expediens az, melyhez szerző folyamodik, mikor a jogérzetből akarja származtatni a jog tartalmát. A jogérzet fölvétele még semmi egyebet nem jelent, mint a lélek bizonyos állapotát, mely külső vonatkozásában akaratumknak a külvilághoz való viszonyát s cselekvőségünk öntudatos föltételeit szabja meg, de nem magyarázza meg különösen a *jog tárgyát*, mint objectiv képzetet, a mint elhatározásunkra elősegítően vagy gátlóan foly be s a mint aztán a jogérzetet a lélek öntudatos működése útján érinti. Hiszen a jogérzet a maga közvetlenségében teljesen indifferens állapot mindaddig, míg konkrét vonatkozásában közelebbi meghatározását föl nem leli. Ámde a léleknek ez a kilépése önmagából már a szemlélet kezdete, azé a szemléleté, mely az érzet tárgyait tudalomra emelve önmagának külső objectumaivá teszi s lényeges jegyeit elvesve képzetekké, képekké és fogalmakká dolgozza föl. Ebben a processusban pedig benne foglaltatik a jog objectiv meghatározásának szüksége is, mely független a jogérzettől s cselekedeteink jogosságának absolut kriteriumául szolgál.

Nem volna igaza Piklernek még akkor sem, ha tényleg lehetetlen volna — a mint ő állítja — minden jogi kérdésre vonatkozólag egy bizonyos jogi meggyőződés kizárólagos igazságát bebizonyítani. Minden igazság bebizonyítása, még a matematikai igazságoké is csak subjectiv lehet. Az ember nem léphet ki önmagából s közvetlen tudomása a rajta kívül álló dolgokról épen azért nem is lehet. De egy magasabb objectiv bizonyosság postulatumát azért nem nélkülözheti az ész. Gondolkozásunk egész rendszere hypothéziseken épül, de e hypothézisek alapja az ember benső természete. És ugyanaz a természet követeli, hogy az igazság egy örök, változhatlan, minden időkre szóló eszményének lehetősége a bölcsélet útján szilárd alapot nyerjen. Midőn az anyagi igazság abstract eszményétől a gyakorlati jogélet

exigenciái javára mind nagyobb eltávolódása észlelhető az uralkodó felfogásnak, ebben csak az eszmék ugyanazon differenciálódási folyamata ismétlődik, mely a jog és erkölcs szétválasztásának processusát immár végleg befejezte. De a jogi analysis véghatárára jutván, nincs kétség benne, hogy a visszahatás nem fog késni s az emberi szellem mielőbb meg fogja tenni ugyanazt az utat visszafelé, a honnan kiindult.

Azt szerző is elismeri, hogy bármily nagyok legyenek az eltérések különböző emberek jogérzete közt, de minden ember jogérzetében oly vonások is vannak, melyek valamennyi emberrel közösek: léteznek tehát általános közös emberi jogmeggyőződések. Ugyde ennek oka a szerző felfogása szerint abban áll, hogy a jogérzetet mindenütt az emberek együttélése idézte elő és fejlesztette tova. A mennyiben pedig az emberek együttélésének mindenütt bizonyos egyenlő vonásai vannak, az emberek lelkére gyakorolt hatásának is bizonyos mértékben egyenlőnek kell lennie mindenütt. De — és itt fordul Pikler a természet- és észjog tudományos lehetősége ellen — a különböző emberek jogérzetében az alapvető, legmélyebb kérdésekre vonatkozólag vannak eltérések is, és pedig oly pontokra vonatkozólag, a melyekből minden jogi gondolkodás kiindul s a melyek tekintetében ép azért a gondolkodás az eltéréseket el nem oszlathatja. A jogérzet további fejlődése megszüntetheti ezeket, de a gondolkodás nem. Ezért nem lehetséges minden kérdésben gondolkodás útján egy egyedüli igaz jogot megállapítani.

Mindazáltal megengedi szerző, hogy lehet egy oly pont, a melyből kiindulva, az annak megfelelő jogot a helyes, az igaz természetjognak lehetne tartani. Be lehet ugyanis bizonyítani, hogy a végső célok, a legmélyebb érzelmek bizonyos elrendezése, szóval egy bizonyos lelki természet biztosítja a lehető legnagyobb boldogságot. «Azt, hogy egy bizonyos jog a lehető legczélszerűbb — mondja — be lehet bizonyítani.»

És ha azt a jogot nevezzük természetjognak, a mely *in abstracto* a legczélszerűbb volna, ha fennállhatna, akkor a természetjog egy tudománya lehető. «Kereshetjük e jogot, ezen — ha az emberek tényleges lelki természetétől eltekin-tünk — legczélszerűbb, a boldogságot legjobban előmozdító jogot és kereshetjük a módokat is, a melyek segítségével az emberek lelki természetére úgy hathatunk, hogy a jogot alkossák és fentartsák».

Csakhogy — teszi hozzá — a jogosnak és czélszerű-nek elválasztása nem mellőzhető. A jogosnak a czélszerű mellett meg van a maga külön mértéke az emberek lelki világában s annak bebizonyítása, hogy egy jog a legczélsze-rűbb, még nem bebizonyítása annak is, hogy az a helyes, az igaz, a jogos jog.

Konstatáljuk mindenek előtt, hogy ugyanazon módon, melylyel Pikler az emberiség közös jog-meggyőződéseit leve-zeti, magyarázza Herbert Spencer is az öröklött morális ösztönöket. Nála az egyesek és nemzetek egymásra hatása s a physikai környezet befolyása alatt fejlődik mindaz, a mi erkölcsi és jogi magatartásunkat szabályozza. Mivel pedig Spencer szerint jogos cselekedetet az képez, a miben az okozott megalégedés a túlnyomó, jogtalan pedig az, mely-ben a fájdalom képezi a nagyobb részt, az emberiség azt a magatartást követi inkább, mely adott esetekben a legkel-lemesebb és legtöbb örömet okoz. Ily cselekedetek gyakori ismétléssel ösztönszerű szokásokká válnak. Ezek átöröklőd-nek az egymást követő nemzedékekre s az utánpótlás példája alatt még jobban megszilárdulnak. A rossz vagy kártékony cselekedetek lassanként eltűnnek s az úgynevezett moralitás, beleértve természetesen a jogot is, tudományos formulázást nyer, úgy hogy jövőbeli magatartásunknak is irányzására szolgál a positiv jogban. Mindezekre a hypothezisekre azonban derekasan felel meg Miller («Lectures on the philosophy of

law») s az ő alapos ellenvetései Pikler nézeteinek is részletes czáfolatait tartalmazzák.

A különbség azonban az, hogy Spencer nyíltan levonja rendszeréből a szükségképeni eredményt: az utilitarianismus egy nemét, mely csak abban tér el a Benthamétól, hogy nála az a jövő eszménye; ellenben Pikler, mint láttuk, visszatartja az utilitárius elvet; elismeri, hogy az utilitarianismus nagy haladást képez más természetjogi iskolákhoz képest, a mennyiben főczélja a valóság megállapítása, az intézmények okainak, hatásainak meghatározása, de másrészt lényeges tévedést lát abban, hogy az utilitarianismus magamagát a bebizonyíthatólag egyedül helyes jognak vélte s hogy a közvetlen jogérzet teljes figyelmen kívül hagyását követelte. «Ma már — fűzi tovább okoskodásait szerző — megint haladt egyet a világ, megváltozott a jogérzet, új igények támadtak; újra egyenlőségről beszélnek, de nagyobb egyenlőségről, mint száz évvel ezelőtt. És megint új önkényes természetjogi iskolák keletkeznek; a munkásnak a munka teljes hozadékára való jogáról, az anyaföldhöz való jogáról beszélnek körülöttünk. És ha a világ igazán socialistikus irányban halad, akkor ez a socialistikus természetjog lesz a nem nagyon filozofikus, de rajongó és a világot előremozdító lelkek örök igazsága.»

Ime tehát szerző megtámadja magát Spencer Herbertet is, a kinek pedig egész tudományos világnézetéből legtöbbet köszönhet. Pedig semmi sem bizonyít jobban Pikler ellen és az általa támadott jogbölcséleti irány mellett, mint az a tény, hogy a jog lényegére nézve, annak végczéljain kívül, habár egészen ellentétes alaphól indul ki, Spencer Herbert is ép azon következtetésekre jut, mint a régi metaphysikusok. Mi az a főelv, a mely Spencer Herbert szerint az élet törvényeiből folyik? Az, hogy minden ember azt teheti, a mit akar, föltéve, hogy más ember egyenlő szabadságát nem sérti

meg. Ez az elv semmiben sem különbözik attól, a mit Kant, Krause, Schmalz és részben Ahrens, Gross, Wendt és Krug is az ember, mint gondolkozó lény gyakorlati cselekvőségéről, a szabad akarat külső megvalósulásának föltételeiről felállítottak. Igen, de — veti ellen Pikler — a kérdés épen az, hogy mely cselekvőségeket kell megakadályozni és melyeket kell megengedni? Az összes küzdelmek a jogért e körül forogtak; Spencer főelve csupán csak az egyenlőséget fejezi ki és semmit sem mond a főkérdésre, a szabadságok és korlátozások terjedelmére vonatkozólag.

Erre a felelet csupán ennyi. Senki sem fogja tagadni, hogy az emberi jogok határai és mértékei tekintetében minden időben különböző felfogások uralkodtak. De a jogbölcselet feladata nem is az, hogy e felfogások mindenikének jogosultságát vitassa, hanem hogy az emberi cselekvőség *általános és állandó viszonyát megállapítsa, mint eszményt*. A jog meghatározása ezek folytán csak egy minden esetet magába ölelő normativum, egy tiszta formális elv alapján lehetséges, melynek körülírása inkább negatív. Ez pedig onnan van mert csak a jogtalanság, a jogrend megbontása ébreszti fel a jog öntudatát. A jog első megnyilatkozása tehát saját negatiójának negatiója, ezért nevezi Hegel is a jogtalanságot a jog evidentiájának.

Már most az élet számtalan viszonyaiban az, hogy valami jogos vagy nem jogos, mindig a föltételek egész sorától függ. Egy jog birói megállapítása mindig *ex post facto* történik és minden egyes jogviszonynak saját törvénye van. Ezt a törvényt a bíró nem rászabja az előtte forgó esetre, hanem abból hüvelyezi ki. A birói ítélet nem egyes jogvita önkényes eldöntése, hanem a jog eszméjének kifejtése két egyén egymásközi viszonyából. Szóval minden jogviszony kifejezése egy synthesis.

Megegyezik Spencer és a fejlődéstani elmélet az ész-

jog régi iskolájával azon alapjogok tekintetében is, melyek a legfőbb jogelvekből vezethetők le s e pontban szintén ugyanazon eredményekre jut a két homlokegyenest ellentétes irányzat. Míg a természetjogászok az ember veleszületett, elidegeníthetlen és elvülhetetlen ősjogaiból szükségképen magyarázták ki rendre az élethez és testi épséghez való jogot, a munka, forgalom és költözködés szabadságát, a gondolat-, vallás- és szólásszabadságot, addig Spencer majdnem ugyanazon szavakkal proclamálja a maga egyéni álláspontjából a testi épségre való jogot, a szabad mozgás és helyváltoztatás, a természet szabad felhasználása, a tulajdon-adományozás és hagyományozás, szabad csere, szabad szerződés, szabad ipar, szabad szó és istentisztelet jogait. E fontos és figyelemreméltó egyezésekre szerzőnk nem tud mást mondani, mint hogy azok a jogintézmények, melyeket Spencer részletes fejtegetéseiben felsorol, nem következnek okvetlen azon fölvől, melyet fölállít s hogy a következők, melyekkel azokat levonja, önkényesek. Ám ezt komolyan bizonyítania eszébe se jut, annál kevésbé sikerül erről meggyőznie.

Ha Pikler legfőbb argumentumát, melylyel a jog eszméje a priori konstruálásának lehetőségét megtámadja, a népek és idők eltérő jog-meggyőződéseiből meríti, úgy egyáltalán nem volna nehéz kimutatni, hogy ez eltérések semmi esetre sem egészen külsők és esetlegesek, hanem mélyen belevágnak a jog azon lényeges természetébe, mely az önálló szervezetek s azok sajátos életföltételei és életprocessusai szerint különbözőleg alakul. Ép oly kevésbé lehetne tagadni azt is, hogy a nyelvek különbözőségeik daczára az emberiség közös logikájából fejlettek ki. A jog történeti fejlődésmenete végre okvetlenül a jog megszorításáról annak fokozatos kibővítésére vezet, ép úgy, mint a hogy az ember fejlődik az anyaghoz kötöttség kezdetleges állapotából szabad

öntudatra. A patriarchalis, a despotai, a theocraticus szervezet ily fejlődési stádiumok. Így fejtette ki a görögség az ember, mint politikai lény rationalis eszményét, érintetlenül hagyván még annak magánjogi körét, melynek betetőzésére aztán a római szellem volt hivatva, a maga erős individualis érzékével.

Mi több, kimutatható volna, hogy magok ezek a divergáló irányok is a jog belső lényegének megannyi természetes kisugárzásai, a nélkül, hogy az ember eredeti viszonyait és természetes érdekkörét bármi tekintetben módosítanák. Az összehasonlító jogtörténelem meggyőző a felől, hogy az egyes jogrendszerek alapeltérései a következő négy főirányban jelentkeznek Lasson kimutatása szerint. Először a törvény és önkény viszonya idomul két lehetséges irányban, a szerint a mint a momentán érdek a belső rend fentartását vagy az egyén jogai lehető kiterjesztését követeli meg inkább; majd a jogformák viszonya az anyagi joghoz képezi az ellentétes jogfejlődés forrását, a szerint a mint a külső formai következetességnek, vagy az anyagi igazságnak nyit tágabb teret. További sorban a jog megvalósulási sphaerájában az dönti el a fejlődés irányát ismét, hogy vajjon a jog maga vegye-e át az összes jogosnak elismert érdekek védelmét, vagy pedig az egyesek önálló cselekvésére bizza azt túlnyomó részben. Végre a személyiség érvényesülése terén ágaz el ismét az uralkodó jogfelfogás ahhoz képest, hogy vagy az államközösség jogának kizárólagosságát hangsúlyozza élesebben, vagy pedig a jogos magánérdekeknek nyit nagyobb teret. De mindez esetekben az ellentéteket egy magasabb, sarkalatosabb jogegységben látjuk föloldva.

De térjünk vissza könyvünkre. Miután ebben kifejtette szerző, hogy a jogérzet nem a törvényhozás tudománya, a minthogy vannak kitünő jogászok, a kik a törvényhozás tudományához semmivel sem járultak (ide sorozza p. o. Wind-

scheidot, de nagyon *tévesen, mert Windscheidnak az új egységes német polgári törvénykönyv tervezete megalkotásában tudvalevőleg nagy érdemei vannak*), további sorban a jogbölcsélet, mint a törvényhozás tudományának új fogalmát kísérli meg megállapítani az emberi cselekedetek törvényszerűségének alapján.

E törvényszerűség — úgymond — voltaképen nem más, mint a mi az élettané az élet fölött, a hőtané a hő fölött stb. Sőt egyenesen kimondja Pikler, hogy a jogbölcsélet nem lehet más, mint a természettudományoknak folytatása és alkalmazása, a mennyiben az energiának az emberi társadalomban való átalakulásaival foglalkozik. Kimutatni igyekszik ennek kapcsán, hogy a jogbölcsélet hivatva van az idő folyamán ép oly exact tudományyá lenni, mint a csillagászat vagy a mechanica. Annak tehát, a ki a joggal, mint az emberi cselekvőség productumával tudományosan akar foglalkozni, tudnia kell — szerzőnk szerint — az emberi cselekvőségét úgy is (!) tekinteni (hát még hogyan?) mint az anyag folytonos változásainak egy nemét. A különböző jogok keletkezését, fentartását és pusztulását oly eseményeknek kell tekintenie, melyek ugyanazon törvényszerűséggel állnak be bizonyos okok folytán és ugyanazon törvényszerűséggel idéznek elő bizonyos hatásokat, a mily törvényszerűséggel esnek a testek bizonyos körülmények között és a mily törvényszerűséggel terjeszti ki a hő az anyagot.

Az emberi cselekvőségek törvényszerűségének megállapításából — folytatja szerző — viszont következik, hogy a *jog léte is törvények uralma alatt áll*. A jog csak egy részét képezi a világ azon jelenségeinek, melyeket az emberi társadalom jelenségeinek neveznek. A jogbölcsélet e szerint ép úgy képezi részét az emberi társadalom általános tudományának, mint az emberi idegműködésnek vagy az emésztésnek tana az emberi élettannak. A mit a jogbölcsélet ebben

a minőségében kutat, az a jogtudományok összefüggése az emberi természet legelemibb tényezőivel, sőt azokon keresztül a *kültermészettel is*.

Ha már most azt nézzük, hogy mily alaptételek folynak a jogbölcselet ily meghatározásából, ezek elseje az, a mit Pikler, Pulszky Ágost és különösebben Herbert Spencer után állít fel: hogy a társadalom természete határozza meg az illető társadalom jogát s a mi ezt magától érthetőleg kiegészíti, hogy t. i. semmiféle nagyobb változás nem állhat be az állami életben, mielőtt az egyének természete meg nem változott.

Épen ilyen törvényszerű befolyásuk van a társadalom nagy átalakulásainak is, mint azt már Pikler előtt Pulszky kifejti. «A társadalom körében egyesek új életérdeket éreznek, új czélt tűznek ki a társadalom számára. Ez vonzó erővel bír másokra; szervezet áll elő s a szervezet megerősödik. Ha az erő és fejlettség bizonyos fokát elérte, magához ragadja, a maga szolgálatába hajtja az államhatalmat, uralkodóvá, államivá lesz, kényszerrel valósítja meg az illető érdeket azokkal szemben, kik önként nem hajolnak meg előtte. A főnálló jog tartalma megfelelőleg bővül vagy átalakul. Evvel együtt jár, hogy más egyének is jutnak állami hatalomra. Az új szervezkedés előharczosai, intézői és vértanui a jövő arisztokracziájának magvát képezik. De mihelyt valóban uralkodóvá lesz az új szervezet, a régi arisztokrácia az újjal nagy részben összeolvad. Mikor aztán az új czél oly nagy mértékben talált elfogadásra a társadalom tagjainál, hogy a kényszer kisebb foka szükséges megvalósítására, az állam ereje új nagy átalakulások vezetésére szabadul fel.»¹

¹ Pulszky e tételének részben ellent kell mondanunk. Semmi sem jogosít a föltevésre, hogy a társadalmi evolúció ily compromisumok eredménye lenne. Sőt inkább azt kell igazoltnak vennünk a történelem tanulságaiból, hogy a hatalom és a szolgaság attributumai

Összegezve a mondottakat, szerző meggyőződése az, hogy az úgynevezett jogászat nem képes a gyakorlatnak egyik nagy szükségletét kielégíteni, mert nem tanít meg arra, hogy milyen törvényeket alkossunk. Viszont a természetjogot sem tartja a törvényhozás tudományának, mert — úgymond — nem képes bebizonyítani a mit igaznak állít, másfelől pedig, a mit igaznak állít, nem okvetlenül megvalósítható is. Az a tudomány, mely megtanít bennünket arra, hogy egy bizonyos adott társadalomban, annak adott körülményei közt mely törvényeket létesítsünk, Pikler szerint a jogbölcselet, *mely a jog fölött uralkodó törvényeket állapítja meg*, illetőleg a

mindig ugyanazok maradnak. Bizonyos jellegek mindig praedestinálva látszanak a társadalmi és állami élet bizonyos szerepeire, mások másokra. Egy osztály uralmát a másik fölött tisztán az élet versenyének állandó törvényeihez való fokozottabb alkalmazkodási képesség biztosítja, ezeket az osztályokat pedig viszont állandó erkölcsi és fizikai conjuncturájú egyénekből álló embercsoportok alkotják. Így az állam és társadalom minden alakulása voltaképp az egyének érvényesülése körül forog. Úgyde ez érvényesülés megint nem föltétlen, hanem szintén törvények, még pedig állandó törvények befolyása alatt áll. Az új szervezkedések tehát képviselhetnek valami új célt, új irányt, de hogy sikeresen képviselhessék, szükség, hogy bizonyos irányban, bizonyos alakban, bizonyos módozatok mellett, egyszóval meghatározott és arra való egyénekből képviseljék. Ebből aztán az következik, hogy a compromissum csak látszólagos s hogy a zarnokok és forradalmárok tulajdonképpen *egy* anyagból valók, abból az anyagból, mely nagyobb mozgékonyaságánál fogva a társadalom vezetésére hivatva van; hivatva van pedig nem az eszmékért, melyeknek hordozója, hanem az élethez való alkalmasabb tulajdonságainál fogva. De mert ez így van, képtelenség a társadalom és az állam történeti létezését másképp magyarázni, mint uralmi szervezeteknek, melyekben a jog egyelőre csak negative jut kifejezésre. A törvényhozások ily uralmi eszményeknek képezték eredetileg mindenütt «instrumentum regni»-jét, s ebből aztán könnyű átlátni, hogy miért nem lehet és szabad a jogot az állam vagy társadalom positiv intézményeiből fejteni ki.

társadalmi tudomány, mely általában a társadalom fölött uralkodó törvényeket adja elő.

«A ki kételkedik — a könyv szavait idézzük — abban, hogy az emberiség a társadalmi tudományok terén hasonló haladást fog elérni, a melyet a természettudományok elértek, azt meg fogja győzni a természettudományok mai állapotának futólagos összehasonlítása a múlt időknek a természetről táplált felfogásával. Számos jel mutatja, hogy a társadalmi tudományoknak egy új korszaka kezdődik. Ilyen jelek a társadalmi élet törvényszerűségében való hitnek megszilárdulása, a társadalmi tudományoknak a természettudományokkal való kapcsolatba hozatala és a társadalom ama rejtettebb, mintegy szövettani jelenségeinek vizsgálata, mely, ellentétben a régibb korok felületes politikai tudományával, most folyik. A természettudományok egyfelől fölfegyverezték az emberiséget számos ellenséggel szemben, a melyek azelőtt életét megrövidítették, számát megtizedelték és a félelemnek állandó forrásai voltak, másfelől gyarapították az emberiség pozitív élvezeteit. E munkát tovább folytatni van hivatva a társadalmi tudomány is.»

«Ki fog derülni, hogy az emberiség számos baja, legalább közvetve, a társadalom helytelen berendezéséből folyik és matematikai pontossággal meg lesz állapítható, hogy minden társadalomnak mily intézményekre van szüksége, hogy tagjai a lehető legnagyobb boldogságra képesüljenek.»

Szerző, mint mondja, a jogbölcselet és a társadalmi tudomány ezen jövőjéről meg van győződve. Azt azonban bevallja, hogy azokat az utakat, melyeken a társadalmi tudomány és különösen a jogbölcselet magasabb fejlettségi fokához el fog jutni, közelebről megjelölni nem képes.

Ha már most áttekintünk mindazon, a mit a fentebbiekben kivonatolni megkísérlettünk, szempontjainkat a kö-

vetkezőkben foglalhatjuk össze Piklerrel szemben. Nyilvánvaló először is, hogy ez a rendszer nem egyéb, mint összevetésztése a jog lényegének, tartalmának, magával a joggal, a szerződési formáknak azokkal az eszmékkel, melyeknek azok csak külső jele. Csak egy lépés ettől, hogy Pikler magát az akaratot declarálja törvénynek, mely a törvényt kinyilatkoztatja s ismét ezt a törvényt annak a jogeszmének, melyet kifejezni céloz. Ez az «error communis jus facit» rendszere, melynek értelmében a közvélemény akként teremt jogot és nem-jogot, a mint neki tetszik. «Diruat, aedificat, mutat quadrata rotundis». A különbség csupán annyi, hogy az új iskola a monarchikus absolutismus állameszménye helyére a democraticus absolutismus állameszményét állítja, de mindkét esetben az önkény bitorolja a gondolkozó ész helyét, a maga «sit pro ratione voluntas» jelszavával, mely pedig a jog tiszta negatiója.

A mily tévedése volt a theocratiának jogot származtatni az isteni inspiratiókból és kijelentésekből, a mely tévedése volt a történeti iskola híveinek minden jog forrását csak a törvényhozás emlékeiben s különösebben a római jogban látni ép oly tévedése a tapasztalati bölcselkedésnek is a jogot csak mint physiologiai tünetényt fogni föl. Mindezek csak jelenségei a jognak, maga a jog azonban valami ősbibb, természetes és minden pozitív jogmondást vagy ítélkezést megelőző.

Maga az az elismert tény, hogy a körülmények, melyek közt egy történeti jog, egy legislatió kifejlik, oly különbözők lehetnek egy későbbi nemzedék vagy más népek elfogásától és helyzetétől, hogy a mult felfogása nem lehet többé a jelené is, maga az bizonyít legékezzőlöbban a jog absolut létezése mellett. A mult tekintélye nem abban áll, hogy létezett, de még abban sem, hogy törvényesen létezett, mert különben minden mult, melyet a maga sajátos körül-

ményei igazoltnak mutatnak, igazolva lenne azok nélkül s a változott körülmények között is.

Ámde elfeledik itt e nézet szószólói, hogy a jog ép azért változik szünetlen, hogy mindig egyenlő maradjon önmagához. Ezért alkalmazkodik folyton az emberek helyzeteihez és tényeihez. Ha mindenkire nézve ugyanaz volna, akkor ép az által lenne egyenlőtlené, mert a helyzetek változnak. Csak a jog tárgyainak összezavarása magával a joggal, képzelgetheti azt, hogy a jogok egyenlőtlenek, holott nem a jogok, hanem azok tárgyai egyenlőtlenek, épen úgy, mint a hogy az emberek közötti egyenlőtlenség is egyenesen a jogegyenlőségnek a kifolyása. A természet annyiban teremtet egyenlőkké, a mennyiben minőségileg egyformákka tett, de mennyiségileg épen az egyenlőtlenséget szentesítette, a mikor a képességek különböző fokával ruházott fel. A fogalmaknak ez a végzetes összezavarása ál-doctrinák egész útvesztőjét vonja maga után, p. o. ott, a hol bizonyos jogok megszerzésének jogát magokkal a már megszerzett jogokkal confundálja, így például a tulajdonszerzés jogát magával a tulajdonnal a communismus újabb elméleteiben, a tulajdont a birtokkal, a jogi birtokot a pusztá detentióval, míg végre odajut, hogy az utóbbira se ismerjen el más alapot, mint a nyers erőt vagy a véletlent. Ide vezet az, ha csak a tapasztalati tényeknek engedünk jogosultságot, ha csak a physikai jót emeljük a jog etikájává.

Mindez eredmények szorosan folynak a jog azon fel-fogásából, mely azt szünetlen levésben, folyton változónak tünteti fel. Hangsúlyoztuk ezzel szemben fentebb, hogy nem a jog, hanem csak a tények, mint a jog eszméjének substratumai változnak s hogy ebben a szünetlen átalakulásban a jog is csak úgy maradhat ugyanaz, ha változik. Meg kell vonni ezek szerint a határvonalat egyfelől a pozitív jog bölcselme, másfelől a természetjog közt, azután ismét a természetjog

és az észjog azon újabb iránya közt, mely Kantot vallja mesterének, a midőn ő a régi természetjogi iskolának az ember ideális természetéből levont abstractioi helyett a gyakorlati ész és a kategorikus imperativus alapjaira fektette a jogphilosophia mai rendszerét.

A pozitív jog bölcselme nem terjed túl a jog és annak az azt magyarázó erkölcsi és physical okokhoz való viszonya ismeretén, a mely okokat talán a törvényhozó sem ismer, de vakon engedelmeskedik nekik, s a melyeket a történetirő csak később fejt ki, ha hatásuk elmúlt már. Ily értelemben Montesquieu «Esprit des lois»-ja sem természetjogi munka, mert a tapasztalat és inductió körében mozog, de nem is tiszta észjog, hanem pozitív jogbölcselet, mely az emberi intézményeket a nemzeti szellem és a természeti viszonyok állandó hatásai szempontjából taglalja.

A természetjog az emberrel kezdődik és ezzel végződik, míg a pozitív jog csak az ember bizonyos cselekményeinél kezdődik és addig tart, a meddig a dolgok természete, a törvény vagy a felek szerződése engedi. Ellenben egy absolut jog csakis az azzal felruházott világos akaratóból szünhetik meg jogilag, de erkölcsileg elidegeníthetlen és elévülhetlen.

A természeti jog már eredetileg kész és nem szükség azt megteremtteni. Lényeges tulajdonsága, hogy emberi akarat nem abrogálhatja, mert egy törvényt általában csak az abrogálhat, a ki azt hozta, ezt pedig nem emberi akarat hozta létre.

Akadtak ugyan jogászok, kik nem tekintve a változhatlant, az idealist, mely önmagától és önmagában létezik, a természetjogot is a megvalósulás, az átalakulás folyamatában — in fieri — akarták felfogni. Ez a Schelling-féle iskola tévedésének következménye, a modern metaphysika hibája, melynek ábrándozásai — mint Rotteck mondja —

sehol sincsenek oly kevéssé helyükön, mint a jogban és politikában. Az a tan ez, melynek meggyőződése szerint a jog és állam élő forrása az öntudatlanul teremtő népszellem, mely a jogalkotás szerves funkciójában nyilatkoztatja ki benső természetét. Természetes, hogy ezzel ki van zárva akár a természet, akár az észjog lehetősége; lehetetlenné van declarálva, hogy egy minden időkre s minden esetekre szóló ideális törvényhozás létezhethetné, melyet csak föl kell fedezni, hogy a pozitív jog egyszer mindenkorra megállapítható legyen. Sőt inkább e vélemény szerint a jog már természetszerűleg történeti jelleggel és kinyomattal bír, mélyen összeható benső erők productuma, nem pedig a törvényhozó bölcseségének vagy önkényének ténye. Az állam a szellemi közösség megtestesülése, a nép szerves megjelenülése. Ehhez képest nem is lehet szó többé ideális jogról vagy ideális államról. A jogot és államot tudományosan fogni fel, nem egyéb, mint történeti genezist, ebben foglalt szükségképeniségét s azon talajjal való benső szerves összefüggését ismerni meg, a melyből életre kelt. Történetisége egyszersmind észszerűsége is; jognak csak az nevezhető, a mi valósággal érvényben van, a mi az emberek jogtudatában él s abban gyökerezik, nem pedig az, a mit valaki magától kigondol.

Csakhogy bármily tetszetős alapot nyert is a jog emez eminens történeti felfogásában a jogbölcselem azon újabb hajtása, mely felé Pikler is concludál, másfelől ép ezen iskolának tulásai okozták, hogy a bölcselkedés mai szellemét többé nem elégíthetik ki minden irányban e felfogás el nem leplezhető egyoldalúságai. A történeti iskola kelleténél kevesebbre méltatta a jogalkotásnak azt a fontos elemét, mely a törvényhozás látható, tényleges és öntudatosan számító munkálkodásában rejlik, másfelől pedig kissé túlságos súlyt fektetett a népszellem öntudatlan mystikus tényezőjére. Ez oka annak, hogy napjainkban már érezhető az átmenet a

század első felének speculativ bölcselkedésére, sőt azon túl egészen a múlt század rationalismusára. Mind többen kezdik belátni, hogy a jog eszménye is utolsó sorban az emberi gondolkodásban keresendő, s nem épen ok nélkül mondja Rotteck, hogy a természetjog sokkal fontosabb és hasznos tanulságokban gazdagabb, mint Gaius s mint Eichhorn, Hugo és Savigny minden történeti joga.

Világos, hogy maga a törvényhozó is a priori szab törvényt, mikor minden konkrét esetben jogot statuál; csak-hogy töredékesen, inkább alkalomszerűleg, mert megvárja míg maga a tapasztalat teremti elő a különböző helyzeteket, melyek eldöntést igényelnek. Miután pedig minden alkalmazott jog a priori meghatározható, legalább bizonyos háttárig, tehát ezek is a szorosabban vett természeti jog körébe tartoznak. Így van tehát családi, polgári, politikai, nemzetközi, humanitarius természeti jog, mint a hogy létezik természeti magánjog is.

Hiszen, ha a jogban a gondolkodás és bölcsélet megvilágítására nem volna szükség, ha minden oly tiszta és bevégett volna, mért csinálnának a törvényhozók kodexeket? Nem volnának-e elég a bírák? Nem, mert a jogbölcsélet legsarkalatosabb haszna épen az, hogy nélküle a bíró nem volna képes törvény nem létében, vagy ha a törvény homályos vagy a törvényhozó inteniója nyilvánvaló tévedésen alapul, a törvényt per analogiam kiterjeszteni, azt pótolni vagy bölcsen magyarázni, sőt bizonyos mértékig kiigazítani, a mint azt a római praetor tette.

Ezt az esetet látta előre a római jog is, mikor azt mondja: *«Neque leges neque senatusconsultus ita scribi possunt, ut omnes casus, qui quandoque inciderint, comprehendant, sed sufficit ea, quae plerumque accidunt, contineri»* Azután meg: *«Non possunt omnes articuli singillatim aut legibus aut senatusconsultibus compre-*

hendi, sed cum sententia in aliquo casu eorum manifesta est, is qui jurisdictioni praeest, ad similia procedere, atque ita jus dicere debet.>

A jogbölcselet feladata a létező jogot észszerű benső összefüggésében s az élet egyéb tüneményeivel és irányaival való szerves kapcsolatban fogni föl. Maga a jog egy tapasztalat által adott tény, de e tényen kívül a jogbölcselet egyzersmind gazdag jogtudományosságot talál maga előtt, melynek eredményeire támaszkodik, a midőn a jog minden tudományos ismeretéből az utolsó és legmagasabb eredményt igyekszik kivonni, hogy minden létezés és minden jogfejlődés legfelsőbb elvének megismerésére jusson s azt az ész nyilvánulati formáinak egyöntetű rendszerébe beilleszse.

A jogbölcseletnek tehát nem föladata, hogy önmaga produkáljon jogot, habár nem is azt a jogot, a mely létezik, hanem azt, a melynek léteznie kellene. Ellenben igenis feladata a létező jognak bölcseletét a kritikai ész elvont eszmévilágába helyezni s keresni benne a philosophiai egységeket. Pikler munkájának kétségen kívül helyes kiinduló pontja, hogy kizár a jog-philosophia köréből bizonyos feladatokat, melyeket az úgynevezett észjog vagy természetjog tűzött maga elé, mivel azok részint egyáltalán nem, részint pedig a bölcseledés által nem oldhatók meg vagy pedig egyáltalán csak a jog természetének és functióinak merő félreismerésén alapulnak. De tulló a czélon, mikor a jog lényegiségét is tagadja s az intézmények fejlődésének észszerű elvét egészen figyelmen kívül hagyja.

Történeti fejlődésében, igaz, a jogbölcselet kezdettől maig akként magyarázta félre feladatát, hogy a létező jog helyett egy más, a tiszta gondolkodás alapján épült jogrendszert kell felállítania s a meglevő jogot a kigondolt helyett elvetnie. Ez az iránya a jog feletti bölcseledésnek a gö-

rögöknél, kikenél a magánjog még fejletlen volt, főképp az államforma és az alkotmányjog construálására irányult, akár azt a jogot kereste, mint Thrasymachos Platonál, mely egyes czéloknek és érdekeknek legjobban megfelel, akár pedig azt a jorgeszményt, mely az igazságosság eszméjéhez ár legközelebb. Az ideális állam, úgy, a mint azt Plato «Politeia»-jában tervezte, egy költött ellentéte a valóságos jogrendnek s Aristoteles az általa kezdeményezett új irány teljes tudatával hangsúlyozza Politikájában az alkotmányformák és törvényhozások kritikai méltatásánál, hogy czélja nem az, mint elődeié, hogy egy csupán ideális államot fessen, vagy a létezők közül egyet, például a spártait, mint legközelebbet ajánljon, hanem főképp azt akarja megmutatni, hogy melyik államforma a legjobb a mindenkori körülmények közt vagy az esetek átlagos számában és minő föltételek közt jöttek létre és maradtak fenn a létező alkotmányok.

Amde a jog rideg dogmatikus kikapása a philosophiai világnézet systematikus egységéből, ethikai és metaphysikai szoros föltételezettségének köréből, a visszahatásnak csak ellenkező végletét képviseli, szemben az erkölcsi és jogszabályok azon tökéletes egybeolvadásával, mely a hellén szellem gyakorlati és állampolgári eszménye volt. Részünkről tehát nem velünk csalódní, ha a jogbölcselet jövő feladatát nem mint Pikler, minden észszerű alap elvetésében, hanem ellenkezőleg, egyenesen az ellentétes irányzatok egyeztetésében, a természetjogi chablonok és a jogbölcseleti empirismus szerencsés közvetítésében látjuk, a jogfejlődés momentumainak egységes a priori constructiója alapján. Csak így kerülhetők ki a jog és erkölcs viszonyának máskülönben megoldhatlan problémái is, melyeket Ihering, a most elhalt nagy jogtudós találóan nevezett a «jogtudomány zátonyának».

Várnai Sándor.

IRODALOM ÉS JOURNALISTIKA.

A sajtó sokszor hangoztatott kinövésai közt egyike a legaggályosabbaknak, hogy a modern újságírás technikája hovatovább lehetetlenné teszi az irodalom, mint öncél érvényesülését. Mások azok az eszmények, mások azok az érdekek, melyeknek szolgálatában a napi sajtó teljesíti hivatását, mint a melyek az író lelke előtt lebegnek akkor, a mikor az életről, világról és az emberekről való felfogásának színt és kifejezést ad. Az irodalmi foglalkozást, a gondolatok közlésének módjait, az elmélkedés mélyebb tanulságait intenzívebbé nem, csak mechanikusabbá tette a hirlapirodalom; ha a hirlap hatása többoldalú és tágabb eszmekört felölelő is, de épen azért kevésbé mély, s alig gyakorol a közérzületre, a társadalom erkölcsi alakulására oly irányzó befolyást, mint a maga idején egy Werther keservei, egy Karthauzi, vagy a milyet tollaikkal Voltaire vagy Chateaubriand gyakoroltak.

Az úgynevezett bölcselmi regény ideje, azt mondják, rég lemúlt már. Az experimentális irodalmi módszer újabb iskolája sokkal inkább el van foglalva az élet változó tüneteivel, semhogy ideje volna bölcselkedni. Ennek daczára éppen a legújabb idők mutatnak fel néhány, szokatlanul merész kísérletet, melyek a regényírás bölcséleti irányának újabb lendületre emelésére árulnak el félreérthetlen törekvést s ebbe a törekvésükbe a szaktudományosság nagy appara-